

УДК 371.132:37.03

Муромець Вікторія Григорівна

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та історії педагогіки
Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ
v.muromets@kubg.edu.ua

ЗАСОБИ ЕСТЕТОТЕРАПІЇ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У статті розглядається процес формування готовності майбутніх педагогів до попередження та подолання конфліктів в освітньому середовищі; здійснений теоретичний аналіз поняття «превенція», розкрито потенціал використання засобів естетотерапії у позааудиторній діяльності як превентивного фактору запобігання міжособистісних конфліктів.

Ключові слова: естетотерапія; майбутні педагоги; освітнє середовище; превенція; конфліктні ситуації.

Актуальність теми дослідження. Процеси демократизації й гуманізації в українському суспільстві, інтеграція в європейське і світове співтовариство потребують визначення пріоритетів виховання сучасної молоді на основі гуманістичних цінностей. Це вимагає створення і використання нових освітніх технологій, спрямованих, зокрема, на розвиток толерантності, що включає ціннісне ставлення особистості до себе та інших, позитивне самосприйняття та самоствавлення.

На пріоритетності цієї проблеми наголошується у «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», «Концепції національного виховання студентської молоді», «Концепції виховання гуманістичних цінностей у дітей та учнівської молоді», «Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти», Конвенції ООН про права дитини.

Питаннями розроблення основ гуманно-орієнтованої педагогіки займалися такі вчені, як Ш. Амонашвілі, Г. Балл, І. Бех, І. Єрмаков, В. Караковський, О. Коберник, В. Кремень, Н. Ничкало, С. Подмазін, В. Рибалка, О. Савченко, Г. Селевко, Г. Сорока, О. Сухомлинська, А. Хуторской, І. Якиманська та інші. Саме тому, основні положення гуманно-особистісної та особистісно орієнтовного виховання

спирається на систему цінностей, в основу якої покладено виховання характеру учня, його прагнення бути сильним, вольовим, уміння долати різноманітні перепони, й обґрунтовані психолого-педагогічні умови реалізації особистісно орієнтованого виховання.

Не викликає заперечень, що для прогресивної трансформації у спільних відносин, утвердження цивілізованої, правової держави необхідно передусім наповнити новим змістом ідеали людей, гуманізувати їх внутрішній світ за допомогою активного впровадження інноваційних естетотерапевтичних методик.

Метою статті є теоретичний розгляд проблеми формування готовності майбутніх педагогів до превенції конфліктних ситуацій в освітньому середовищі засобами естетотерапії.

Виклад основного матеріалу. Формування готовності майбутнього педагога до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі здійснюється у межах освітнього процесу вищого навчального закладу. Ми виходимо з того, що в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутнього учителя його професійне становлення має збігатися з логікою його суб'єктивного розвитку [2].

Процес формування готовності майбутнього учителя до запобігання та розв'язання конфліктних ситуацій в учнівському середовищі – процес неоднорідний, оскільки залежить від специфіки факторів навчання у вищому навчальному закладі та від внутрішньої потреби майбутнього учителя.

Проблема готовності у контексті становлення особистості – одна з найважливіших для педагогічної науки та педагогічної психології. Не існує однозначного розуміння сутності і функцій зазначеного поняття, яке набуло останнім часом в концептуальному апараті педагогіки та психології відносно самостійного і високого наукового статусу.

Для розуміння сутності поняття готовності інтерес становлять дослідження вітчизняних і зарубіжних учених про свідомість, самосвідомість та самопізнання людини (М.Бердяєв, І.Кон, Г.Костюк, О.Леонтьєв, А.Спіркін, С.Роджерс та інші).

Психологічну готовність досліджують В. Дорохін, С.Равіков, В.Моляко, А.Проскура; мотиваційну – Е.Томас; морально-психологічну – Л.Кондрашова, С.Ніколенко, Г.Штельмах; професійну – Д.Мазоха; моральну – Є.Шевчук; професійно-педагогічну – С.Корищенко; і в цілому готовність – В.Бондар, А.Капська, І.Пастир, О.Ярошенко та інші.

Готовність як цілісне утворення розглядається в працях П.Атутова, А.Вайсбурга, Ю.Васильєва, А.Кочетова, як установка – в дослідженнях Д.Узнадзе, Ш.Надірашвілі, А.Прангішвілі.

Отже, у психолого-педагогічних працях готовність визначається як активно діяльнісний стан особистості, установка на певну поведінку, мобілізація сил на виконання завдання. Ускладнюють формування готовності пасивне ставлення до завдання, відсутність плану дій та наміру максимально використати свої знання та досвід. У науковій літературі відсутнє чітке визначення цього поняття. Саме психологічний термін «асертивність» можна визначити як «неконфліктна поведінка», «уміння вирішувати конфлікти», поведінка людини (включаючи конфліктні ситуації) на основі таких якостей: 1) повага до себе, почуття власної гідності, чесність, протидія маніпуляції; 2) повага до інших, дружлюбність, визнання права інших на власну точку зору, позицію, невикористання відносно інших маніпулятивних технологій; 3) використання при вирішенні конфліктних ситуацій принципу співробітництва.

На думку Н. Повякель, конфлікт – особливий вид взаємодії, в основі якого лежать протилежні і несумісні цілі, інтереси, типи поведінки людей та соціальних груп, які супроводжуються негативними психологічними проявами [4, 148]. Тому на переконання О. Сергєєнкової, проблема, здебільшого, полягає не в наявності самого факту конфлікту, а в тому, який характер він носить – деструктивний чи конструктивний – і яким чином розв'язується. Конфліктні ситуації майже завжди супроводжують навчально-виховний процес [5, 132].

До дослідження цієї проблеми зверталась низка дослідників, зокрема, у сфері конфліктології. На думку Н. Пов'якель та її колег [3], технології операційної превенції спираються на уявлення про конфлікт як можливий і до того ж

найближчий у часі варіант розвитку ситуації в тій чи іншій сфері життєдіяльності, а їх особливістю є те, що такі превентивні дії відбуваються безпосередньо в передконфліктній ситуації та у відносно короткостроковій перспективі її розвитку. У той же час сучасна конфліктологія відзначає обмеженість такого підходу та наполягає на необхідності доповнення його так званою структурною превенцією, яка є довготерміновою за своїми позитивними наслідками.

Зазначимо, що проблема превентивного виховання набуває особливої гостроти, оскільки підростаюче покоління формується в складних соціокультурних умовах: під впливом економічних і політичних суперечностей, невірноваженості соціальних процесів, криміногенності суспільства., зневіру, відчуття своєї непотрібності, нерозуміння сенсу життя. Останнім часом погіршилася культура спілкування і поведінка в учнівських і педагогічних колективах. Під превенцією конфліктів ми розуміємо такий вид діяльності, що має цільовий характер усунення конфлікту і прямий, або опосередкований, вплив на фактори запобігання виникненню конфліктної ситуації.

Отже, усвідомлення майбутніми педагогами важливості опанування основ естетотерапії та формування умінь ефективного управління конфліктами в освітньому середовищі є актуальною та своєчасною проблемою.

На переконання О. Федій, використання засобів естетотерапії у освітньому процесі дозволив виокремити головні її пріоритети: естетотерапія як засіб вільного самовираження та самопізнання; передбачає атмосферу довіри, високої толерантності, уваги до внутрішнього світу людини; естетотерапія дає високий позитивний емоційний заряд, у більшості випадків викликає у людини позитивні емоції, допомагає подолати апатію і безініціативність, сформувати активну життєву позицію, впевненість в своїх силах; естетотерапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, розкриття нових можливостей і ствердження свого індивідуально-неповторного способу буття в світі [6].

Саме тому, в межах роботи студентської наукової студії особистісного і професійного зростання «Я-ефективний», що успішно функціонує при кафедрі теорії та історії педагогіки (організатор: доктор педагогічних наук, професор

Н. М.Чернуха, модератор: кандидат педагогічних наук, доцент В.Г.Муромець), майбутнім педагогам пропонується опанувати *навчальний модуль «Практика вирішення педагогічних конфліктів засобами естетотерапії»*.

Мета навчального модулю: сформувати у майбутніх педагогів уявлення щодо сучасних здоров'язберезувальних технологій в освітній практиці; сформувати практичні уміння у галузі естетотерапії для забезпечення емоційного благополуччя в освітньому середовищі, зниженню конфліктних ситуацій, агресивності, тривожності тощо.

Матеріали для виконання вправ: фарби, аркуші паперу різного формату, пензлики, пластилін, глина, пісок, набір метафоричних асоціативних карток тощо.

Пропонуємо наступні естетотерапевтичні вправи, що були проведені під час навчального модулю «Практика вирішення педагогічних конфліктів засобами естетотерапії» з майбутніми педагогами Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Індивідуальна робота. Зображення конфлікту, зумовлюючи виявлення почуттів, пов'язаних з ним, і визначення можливих варіантів його вирішення .

1. Обговорення конфлікту.
2. Зображення конфлікту у вигляді «розповіді в картинках», де виділені стадії його розвитку.
3. Зображення актуального особистого конфлікту.
4. Зображення «внутрішнього» конфлікту в абстрактно-символічному або метафоричному вигляді. Можливе «озвучування» різних сторін (мотивів, причин) «внутрішнього» конфлікту складанням їх монологів або діалогів.
5. Створення масок учасників конфлікту.
6. Створення композицій на тему «штурм», «вибух», «вогонь», «битва», «чудовиська», «спортивні змагання» для того, щоб дати вихід почуттям, пов'язаним з конфліктом.
7. «Випуск пари». Ця техніка дає вихід сильним почуттям, пов'язаним з конфліктом: розбивання різних непотрібних предметів; великомасштабна робота з використанням малярних пензлів, губки, ганчір'я, ніг, рук; створення композиції зі

знайдених предметів або сміття; робота з глиною, скульптура з газет або паперу (робота може включати розривання і склеювання); гра з піском.

Парна робота. Невербальна взаємодія в процесі певних видів образотворчої роботи здатна генерувати конфлікт, який потім обговорюється.

1. «Проблема (конфлікт) і її вирішення». Один зображає проблему на одній частині аркуша паперу, інший — її вирішення на іншій частині аркуша.

2. «Небезпечна подорож». Один малює шлях з перешкодами, інший — способи їх подолання.

Групова робота дає можливість спостереження за груповими ролями і їх динамікою, що дозволяє виявити конфлікт і знайти підходи до його вирішення як в процесі роботи, так і при обговоренні.

1. Одночасне малювання в групі без попереднього вибору теми.

2. Одночасне малювання з попереднім вибором теми.

3. «Кооперативне малювання». Припускає не тільки вибір теми, але і розподіл ролей між учасниками.

4. Одночасне малювання в межах індивідуальних територій (міста, країни, континенту), але з можливою комунікацією між ними.

5. Одночасне малювання з можливим переміщенням на чужі території, наприклад, в роботі з такими темами, як «магазин іграшок», «всесвіт», «ліс», «підводний світ» і т. і.

6. Груповий колаж або скульптура.

7. Почергове малювання в групі. Одна людина малює протягом двох хвилин, потім передає свій малюнок іншому. Той намагається розвинути або доповнити малюнок першого учасника, передає наступному і так далі до тих пір, поки перший учасник не отримає малюнок назад. Результати роботи обговорюються, зокрема, учасники розповідають про те, які частини малюнка їм сподобалися, а які - ні.

8. «Інтерпретації». Кожен зображає яке-небудь відчуття (абстрактно-символічно або реалістично) і позначає його на обороті листа. Потім малюнки перемішуються і вибираються поодиноці для інтерпретації і порівняння з позначенням на обороті.

9. Абстрактно-символічні або метафоричні портрети членів групи. Портрети малюються і перемішуються, а потім учасники групи намагаються визначити, хто на якому малюнку зображений.

10. Малювання історій виникнення конфліктів в підгрупах по двоє-п'ятеро учасників з подальшою передачею малюнків іншій підгрупі, яка намагається визначити зміст малюнка, ролі окремих учасників і їх точки зору.

11. «Збиток і його компенсація». Дві підгрупи створюють який-небудь малюнок і передають його іншій підгрупі, яка намагається його зіпсувати або представити в іронічному вигляді. Змінений малюнок повертається першій підгрупі.

12. «Глухий телефон». Перший малює протягом двох хвилин і швидко показує свій малюнок другому. Той намагається відтворити побачений малюнок з пам'яті, показує третьому і так далі. Останній малюнок порівнюють з першим і обговорюють спотворення.

13. «Сімейний конфлікт». «Члени сім'ї» змальовують конфліктну ситуацію і варіанти її вирішення. Потім обговорюються різні погляди на цю ситуацію.

14. «Сімейні проблеми». Члени сім'ї зображають найбільш важливу сімейну проблему і те, як вона впливає на їх життя. Потім обговорюються відмінності в оцінках даної проблеми.

15. Підгрупа починає створювати свою композицію, а потім передає її для продовження іншій підгрупі. Потім обговорюється, наскільки вдалим було дане продовження з погляду першої підгрупи.

16. «Художня арена». Група ділиться на дві частини і вибирається тема, що припускає зіставлення різних поглядів (наприклад, «день і ніч», «людина і дика природа» і т. і.). Потім ролі цих протилежностей розподіляються між підгрупами, і на окремих аркушах паперу створюється і вирізується набір образів, які відповідають тій чи іншій протилежності. Після цього на загальному великому аркуші паперу створюється композиція. На завершення обговорюється процес роботи і її результати. Деякими питаннями при цьому можуть бути: чи вдалося створити цілісну композицію? Чи супроводжувалася робота позитивними або негативними емоціями? Чи вдалося членам підгруп і групі в цілому діяти спільно?

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, аналіз існуючих програм з превенції конфліктних ситуацій в освітньому середовищі засвідчило те, що недостатню увагу приділяється формуванню готовності саме майбутніх педагогів до запобігання та попередження конфліктних ситуацій в учнівських колективах. На нашу думку, саме це питання потребує посиленої уваги під час викладання блоку психолого-педагогічних дисциплін, зокрема, «Педагогіка загальна», «Педагогічна творчість», «Педагогічна майстерність», «Вікова психологія», «Психологія залежностей», «Тренінг комунікативної культури педагога» і саме тому ми пропонуємо впровадження дисципліни за вибором студента «Основи естетотерапії у професійній діяльності сучасного педагога».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвілі Ш. О. Школа життя / Ш. О. Амонашвілі /Пер. з російської. – Хмельницький : Подільський культурно-просвітительський центр М. І. Реріха, 2002. – 172 с.
2. Конфлікт в освітньому середовищі як потреба змін: Матеріали обласної науково-практичної Інтернет-конференції (20.09.11 – 15.10.11, м. Черкаси) / за ред. Т. Б.Артеменко, В. М.Боголія. – Черкаси: ЧОПОПП, 2012. – 110 с.
3. Лукашенок Л. А. Профессиональная подготовка учителя к разрешению конфликта в воспитательном процессе : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. А. Лукашенок. – М., 1998. – 20 с.
4. Пов'якель Н.І. Основи психології конфлікту: навчальний посібник (з практикумом). – К.: ВД НПУ імені М.В.Драгоманова, 2009. – 388 с.
5. Сергєєнкова О. П., Столярчук О.А., Коханова О.П, Пасєка О.В. Педагогічна психологія. [навч. посіб]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 168 с.
6. Федій О.А. Естетотерапія /О.А. Федій. – навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 256 с.

Рецензент

Тернопільська В.І.- д.пед.н., проф.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2015.

ФОРМИРОВАНИЕ ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ПРОФИЛАКТИКЕ КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЙ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ СРЕДСТВАМИ ЭСТЕТОТЕРАПИИ

Муромец Виктория Григорьевна

кандидат педагогических наук, доцент кафедры теории и истории педагогики

Киевский университет имени Бориса Гринченко, г. Киев
v.muromets@kubg.edu.ua

Аннотация. В статье рассматривается процесс формирования готовности будущих педагогов к предупреждению и преодолению конфликтов в образовательной среде; осуществлен теоретический анализ понятия «превенция», раскрыт потенциал использования средств эстетотерапии во внеаудиторной деятельности как превентивный фактор предотвращения межличностных конфликтов.

Ключевые слова: эстетотерапия; будущие педагоги; образовательная среда; превенция; конфликтные ситуации.

READINESS OF FORMATION OF FUTURE TEACHERS TO THE PREVENTION OF CONFLICT SITUATIONS IN SECONDARY SCHOOLS BY MEANS OF ESTETOTERAPIYI

Victoria H. Muromets

PhD in pedagogic, Associate Professor at the Department of theory and history of pedagogic
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv
v.muromets@kubg.edu.ua

Abstract. The article is analyzed the estetotherapy resources to promoting of formation for readiness of the future teachers to prevent and overcome conflicts in the educational environment. It carried out a theoretical analysis of the concept of «prevention», «estetotherapy»; discloses the potential use of estetotherapy in extracurricular activities as a preventive factor of conflict prevention in the educational environment.

Keywords: estetotherapy; future teachers; educational environment; prevention; conflict situations.

REFERENCES (TRANSLITED AND TRANSLITIRETED)

1. Amonashvili Sh. O. School of life / Sh. O. Amonashvili /Per.z rosiiskoi. – Khmelnytskyi : Podilskyi kulturno-prosvitytelskyi tsentr M. I. Rerikha, 2002. – 172 p. (in Ukrainian)
2. The conflict in the educational environment as the need for change: Materialy oblasnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii (20.09.11 – 15.10.11, m. Cherkasy) / za red. T. B.Artemenko, V. M.Boholiia. – Cherkasy: ChOIPOPP, 2012. – 110 p. (in Russian)
3. Lukashonok L. A. Training teachers to conflict resolution in the educational process: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk / L. A. Lukashonok. – M., 1998. – 20 p. (in Russian)
4. Poviakel N. I. Psychology conflict: a manual (with practical) / N. I. Poviakel. – K.: VD NPU imeni M.V.Drahomanova, 2009. – 388 p. (in Ukrainian)
5. Serhieienkova O. P. Pedagogical Psychology [navch. posib] / Stoliarchuk O.A., Kokhanova O.P, Pasiaka O.V. – K.: Tsentр uchbovoi literatury, 2012. – 168 p. (in Ukrainian)
6. Fedii O. A. Estetotherapy / O. A. Fedii. navch. pos. – K.: Tsentр uchbovoi literatury, 2007. – 256 p. (in Ukrainian)